

ALİ CANİB'İN EDEBİYAT EĞİTİM VE ÖĞRETİMİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN *

1911 yılında Selânik'te çıkan Genç Kalemler dergisinin başyazarı olan Ali Canib Yöntem, Türk edebiyatı üzerindeki araştırmalarıyla da tanınmıştır. Çeşitli okullarda¹ öğretmenlik görevinde bulunmuş, bir ara Giresun Maarif Müdürlüğüne (1922) de getirilmiş, 1923'te Maarif Vekâleti Genel Müfettişliğine atanmıştır. Üniversitede 18. Yüzyıl Divan edebiyatı okutmuş², kurulan Millî Eğitim Komisyonlarında görev almıştır. Hem öğretici hem eğitici, hem de araştırmacı olarak orta öğretimde edebiyat dersleri programının düzenlenmesi ve geliştirilmesinde büyük bir gayret sarfetmiştir. Edebiyat eğitim ve öğretimleriyle ilgili görüşlerini zaman zaman gazete ve dergilerde yazmış, bu konu etrafında yapılan tartışmalara katılmıştır. İşte biz bu yazımızda onun bu görüşlerini kronolojik bir çerçevede vermek istiyoruz.

Geçtiğim Yol şairinin bu sahadaki ilk yazısı “Bizde Edebiyat Dersleri”³ adını taşır. Bu, onun daha **Genç Kalemler**'den bu yana eğitim ve

* S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Çanakkale Lisesi, Gelenbevi Lisesi, Kabataş Lisesi, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu, Trabzon Lisesi gibi okullarda görev yapmıştır.

² Edebiyat Fakültesi'nde Yahya Kemal'den boşalan derslerin ona verildiğini, ayrıca yedi yıl süren Maarif Müfettişliği'nden sonra İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak hizmet ettiğini kaydedelim.

³ Genç Kalemler, Cilt: I, Nr:2, s. 99-101.

öğretim sorunlarını düşündüğünü göstermektedir. Yani Ali Canib, daha yazı hayatının başından itibaren edebiyat derslerinin işlevi üzerine düşünmüş bir insandır. O bu yazısında okullarımızda edebiyat nâmına okunan dersleri gözden geçirmekte, eksiklerimizi, yanlışlarımızı tespit etmektedir. Ona göre öteden beri bizde edebiyat dersleri denilince, “meani, bedîî, nazariyât-ı belâgat”tan başka şey akla gelmemektedir. Yani edebiyat öğretimi için belâgat yeterli görülmüştür. Çünkü bu eğitimi alan bir öğrenci “sarf ve nahiv “ sayesinde doğru yazmayı, kalemimi başarılı bir şekilde kullanmayı öğrenmiştir diye düşünülmektedir. Oysa edebiyat sadece belâgattan meydana gelmemektedir. Edebiyatı böyle çok dar bir çerçeveye indirgemek yanlıştır. Zira o her şeyden önce güzelliği hedef alan, tabiatı taklit eden, insanın mizacıyla, kişiliğiyle alâkalı bulunan, çeşitli edebî sanat ve hünerlerle ilişkili, çok geniş kapsamlı ve müşkil bir sanat faaliyetidir. Onun içindir ki yalnızca belâgat kaidelerini bilen bir genç, bir romanın meziyet ve noksanlarını idrâk ve takdir edemez. Çünkü bu gence sadece şu ya da bu surette kalemimi düzgün ve hatasız kullanacak tarzda bilgi verilmiştir. Bir romanı tahlil için ise bundan çok daha fazlasına ihtiyaç vardır.

Eskiden beri okullarımızda edebiyat dersi adı altında belâgat öğretilmektedir . Oysa güzel bir eser vücuda getirebilmek için belâgat asla yetmez. Bu yanlış kanaatin edebiyat eğitim ve öğretimini olumsuz bir yönde etkilediği meydandadır.

Ali Canib’in işaret ettiği bir başka nokta da bizde o güne kadar edebiyatın asıl kurallarını ve şartlarını ihtiva eden bir kitabın olmamasıdır. Bu sahadaki eksikimizi Süleyman Fehmi Bey’in⁴ bu isim altında çıkmış olan kitabının bir ölçüde kapattığı söylenebilir. En azından hiç yoktan iyidir. Ne var ki bu kitap her şeyden önce bir okul öğrencisinin hali düşünülerek kaleme alınmamıştır. Uzun, birbirinin devamı ve birbirinden ayrılmamış bahislerin yer aldığı, bir yığın eksik ve hatanın bulunduğu bu eser, yine de edebiyat üzerine az çok bilgi vermektedir. Hiç olmazsa edebiyatın önemine, güzel sanatlar içindeki yerine temas etmektedir. Dolayısıyla belâgattan başka bir şey bilmeyen öğretmenlerimiz için bir ölçüde de olsa işe yarayacak bir kaynaktır.

⁴ Süleyman Fehmi Bey’in 1909 yılında yayınladığı **Edebiyat** kitabını kasdetmektedir.

Edebiyat öğretiminde, Ali Canib'in altını çizdiği bir başka husus da öğrencilerimizin edebiyatın hakiki nazariyelerini anlayıp anlamadığı sorundur. İki yıllık öğretmenlik tecrübelerine⁵ dayanarak bu konuda düşündüklerini anlatır; sorunların ve öğrencilerde gördüğü eksiklerin giderilmesi için tekliflerde bulunur.

Ona göre sorunun temelinde öğrencinin esaslı bir şekilde hazırlanmaması yatar. Okullardaki müntehabât derslere önem verilmemesinden yakını. Aslında müntehabât dersler, daha sonra okuyacakları edebiyat dersleri için bir hazırlık zemini olmalıdır. Müntahabât dersi her şeyden önce öğrencide bir estetik zevk meydana getirmelidir. Sözgeliliği bir öğrenci, bir manzumeyi "rakik ve ahenkdar" okuyabilmeli, onunla muhayyilesini geliştirmeli, his dünyasını terbiye etmelidir. Bunun için de öncelikle belâgat kurallarını, daha sonra da edebiyatla ilgili nazariyeleri öğrenmelidir. Ondandır ki öğrenciye edebiyat pek"munis" gelecektir. Dolayısıyla kendini edebiyat dersine böyle hazırlayan bu genç, dersi okurken hiç bir güçlükle karşılaşmayacaktır.

Ali Canib, aynı yazısında, dersi işleyen edebiyat öğretmenin tutumuna da dikkatimizi çekmektedir. Daha doğrusu onun muntahabât dersiyle mümkün merteye hazırlanmış bir genci okutmağa başladığı sırada bu gencin edebiyat dersinden tam anlamıyla yararlanması için nasıl bir yol izlenmesi gerekmektedir? Ali Canib'e göre burada en büyük görev öğretmene düşmektedir. Zira öğretmenlik bir sanattır. Başarılı olmak için de öğretmenin şahsi yeteneğiyle birlikte "usûl-i tedris" in önemi büyüktür. Öğretmen, öğrencisine ilkin edebiyatın derli toplu ve doğru bir tanımını yapmakla mükelleftir. Bu da edebiyatın "tabiat-ı esasiyye" ve "gaye-i hayâl" ile ilgisini kurmaktan geçer ve onun güzel sanatlar içindeki yerini belirlemeyi gerektirir. Bütün bunları biz ancak ciddi ve bilgili bir edebiyat öğretmeninden bekleyebiliriz.

Bir öğrencinin bir edebî makaleyi, bir hikâyeyi, bir romanı, bir şiiri okuduğu zaman onu anlaması şarttır. Öğrenci okuduğu bu metnin değerini takdir edebilmelidir. Ayrıca filân şiire, şaire ya da yazara hangi yönden üstün olduğunu bilmelidir. Kamuoyunun gözünde "liyâkat ve ehliyet" sahibi bir kişi

⁵ Ali Canib, Selânik'te bazı okullarda dersler vermiştir. Onun için böyle demektir.

kanaatini vermelidir. Ayrıca Recaizâde Mahmut Ekrem'den bu yana yapılagelen uslûpla ilgili değerlendirme ve sınıflandırmalardan haberdar olmalıdır. Eğer bir öğrenci bunlara önem verir ve itina ederse, yaptığı değerlendirmelerine itibar edilir.

Netice olarak diyebiliriz ki Ali Canib'e göre edebiyat eğitim ve öğretiminde edebiyat öğretmenlerinin sorumluluğu çok fazladır. Ancak onların bu sorumluluğa uygun bir yardımcı araca da ihtiyaçları vardır: O da öğrencilere bütün kurallarıyla birlikte umumî bir edebiyat tarihi bilgisi vermektedir. Şayet öğretmen buna yeterli zaman bulamazsa, en azından kendi milletinin tarihinden söz etmelidir. Ali Canib burada dikkate değer bir soruna işaret etmektedir. O da şudur: Şimdiye kadar belli başlı bir edebiyat tarihi yazılmamış; dolayısıyla sağlıklı ve doğru bir bakışla edebî devirler belirlenememiştir. Özellikle bu son bahiste herkes kendine göre bir fikir yürütmüş, hatta Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nâbî devri gibi garip sınıflandırmalar yapılmıştır. Ali Canib ilmî esaslara dayanmayan bu çeşit sınıflandırmalara karşı çıkmaktadır. Bu şekilde yapılan sınıflandırmaların akla uygun ve makûl bir sebebe bağlanması gerektiğini hatırlatmaktadır. Hemen belirtelim ki Ali Canib bu sınıflandırma işinde Edmond Fozy'nin fikrini uygun ve yerinde bulmaktadır. Buna göre edebiyatımızın Akif Paşa'ya kadar olan dönemini "Asya Mektebi", ondan sonraki dönemi ise "Avrupa Mektebi" diye vasıflandırmak gerekmektedir.

Ali Canib'i bu konudaki ikinci yazısı "Türk çocuklarına Nasıl Bir Terbiye Vermeli?"⁶ adını taşımaktadır. Bu soru onun zihnini sürekli kurcalamıştır. İbrahim Alaeddin (Gövsâ) Bey'in kendisinden **Tedrisât Mecmuası** için istediği makaleyi bu konuya ayırır. Hattâ eğitim ve öğretim sorunlarımızı o kadar önemli bulur ki bilhassa Türk yazarlarının, Türk öğretmenlerinin, Türk eğitimcilerinin bu saha ile ilgili görüşlerini belirtmelerini ister. Çünkü ona göre "dünyanın şu hay u huyu arasında bizim için bundan daha mühim bir endişe" tasavvur edilemez.

Ali Canib bu yazısında edebiyat eğitim ve öğretimini daha geniş çapta ele alır. Ona göre öncelikle Türk çocuğunun terbiyesi hususunda sağlıklı bir karara varmalıdır. O bu hususta büyük Fransız yazar ve

⁶ *Tedrisât Mecmuası*, Nr:51, Kânunievvel 1919, s. 365.

eleştirmeni Anatole France gibi düşünmemektedir. Yani öğretmenlerin öğrencilere, “yeni bir insanlık vücuda getirmek” anlayışıyla yaklaşımlarını istememektedir. Çünkü bizim için” cihan vatandaşlığı “söz konusu olamaz. Millî terbiyenin yerini insanî terbiye alamaz. Bizde vaktiyle Tevfik Fikret’in yeni bir insanlık anlayışı getirmeye çalıştığını belirten Ali Canib, sanat dünyasında çok câzip görünen bu yaklaşımın, milliyet fikri çok eskiye çıkmayan ülkemiz için tehlikeli olduğunu savunur. Bilindiği gibi memleketimiz yakın dönemde, siyasî varlığını korumak amacıyla birçok mücadele vermiştir. Millî idealler etrafında toplanarak sosyal hayatımızı kuvvetlendirmek gerekirken, Yunanlıların; Bulgarların, Ermenilerin, hattâ diğer milletlerin yeniden millî esaslar çerçevesinde devletlerini kurarlarken ya da bu esasları uygulamaya koyarlarken, biz, insanlık ideali peşinde koşamayız. Ali Canib, milliyet çağında olduğumuzu, millî değerlerin öğretilmesinden yana tavır aldığını belirttiği söz konusu yazısında, bunun da en güzel bir biçimde edebiyatla verilebileceğini savunur.

“Homer Kimdir? İlyada ve Odise Nasıl Eserlerdir?”⁷ başlıklı yazısında da çocuklarımıza edebiyatın hakiki anlamını öğretmenin lüzûmünden bahsetmektedir. Ayrıca Homeros’tan başlayarak Fransız klâsiklerine varıncaya kadar bu hasta olmayan, “dinç eser”leri tercüme etmek icap ettiğini belirtmektedir. O bu hizmeti her kurumdan önce Millî Talim ve Terbiye Cemiyetinden beklemekte, hattâ bu hususta müsabakalar açılmasını teklif etmektedir. Ali Canib’e göre şâyet Bakanlık bunu yaparsa, birkaç yıl içinde büyük iş görmüş olacaktır. Bu arada Homeros’u çağdaşlığın, yeni sanatın babası sayan Ali Canib, onu kütüphanesine almamış milletlerin edebiyat anlayışında mutlaka geri kaldıklarına inanır. Daha sonra da edebiyatımız üzerine bir değerlendirme yapar.

Ali Canib’e göre batılı âlimler, pedagoglar, “orta öğretimde” gençliğe hangi edebî eserleri okutmak lâzım geleceği sorunuyla pek esaslı bir surette meşgul olmuşlardır. Batılı âlimler ve pedagogların görüşleri, “demokrasi” ile “edebiyat öğretimi”ni telif etmek, gençleri çağdaş fikir ve duygularla beslemek ve “yeni adam” olarak yetiştirmek gibi üç esaslı bir temele dayanmaktadır. Batılı pedagoglarla edebiyat tarihçilerinin fikirlerinden

⁷ Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, Nr:5, Ağustos 1332, s. 18.

yararlanan Ali Canib, orta öğretimde edebiyat tarihinin okunmasını istemez. O da Gustave Lanson gibi düşünmektedir. Gustave Lanson edebiyat tarihinin yüksek öğretimde okunmasından yanadır. Ali Canib de bu görüşü kabul etmektedir. Çünkü tarihî önemi fazla ama estetik değeri az olan pek çok eserden bahsetmeden edebiyat tarihi yazılamaz. Orta öğretimde ise gözden kaçırılmaması gereken başlıca husus, seçilmiş metinlerdir. Edebiyat eğitim ve öğretimi süresi içinde belki kısa bir edebiyat tarihi verilebilir. Ancak bu kısa edebiyat tarihinin yanında seçilmiş metinler üzerinde hassasiyetle durmak gerekir. Zira bu metinler öğrencilere asla rastgele verilemez. Bu metinlerin öğrencileri etkileyici olmasına dikkat edilmelidir. Ali Canib de Gustave Lanson gibi öğrencileri edebiyat tarihinden ne kadar uzak tutarsak o nisbette faydalı hareket edeceğimize inanmaktadır. Ona göre de öğrencilere beşerî hayatı gözleyen, onların gözlem gücünü geliştiren metinle vermemiz gerekmektedir. Çünkü böyle yaparsak onların daha iyi yetişmesini sağlamış oluruz. Öğrencilerin bu yolla daha küçük yaştan itibaren insanların hareketlerine bakmalarını, onlardan birtakım neticeler çıkarmalarını, edebiyat vasıtasıyla onlara bitmez tükenmez bir hayat manzarasıyla karşılaşmalarını temin etmiş; dolayısıyla da kendilerine edebiyattan bekleneni vermiş sayılırız.

Ali Canib'in kanaatine göre yüksek öğretimde Türk edebiyatı lâıyk olduğu şekilde öğretilmektedir. Orada Türk tarihi ve edebiyatı bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bunu en güzel yapan insan da Fuat Köprülü'dür. O, bir edebiyat otoritesidir. Fuat Köprülü'nün yazdığı edebiyat kitabında ta başlangıcından itibaren muhtelif lehçe ve görünüşleriyle Türk dili ve edebiyatı incelenmiştir. Dolayısıyla yüksek öğretimde bu sorun büyük ölçüde çözülmüş gibi görünmektedir. Ama orta öğretimde durum çok farklıdır. Türk çocuğu her şeyden önce batılı bir çocuğun aldığı eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmamalıdır.

Görüldüğü üzere Ali Canib'in fikirlerine Gustave Lanson'un görüşleri yön vermektedir. Gustave Lanson da on yedinci yüzyılın eserlerini hayâl mahsulü saymakta, onlara on sekizinci yüzyılın eserlerini tavsiye etmektedir. Ali Canib de Divan edebiyatına saplanıp kalmayı uygun bulmamaktadır. Hiç şüphesiz Divan edebiyatı üstüne yeni yeni tedkikler yapılmalı, Fuzûlî, Bâkî, Nef'î, Nedîm gibi büyük şairler incelenip araştırılmalıdır. Burada mühim olan lise öğrencisine bu şairlerimizin meydana

getirdikleri edebiyatın ne kadarını verebildiğimizdir; bu verdiklerimizin Türk çocuğunu bugün ve yarına ne ölçüde hazırladığıdır. Hiç şüphesiz bizim de Fransızlar gibi olabildiğince daha yakın zamanlara gelmemiz gerekmektedir. Kendi türü içinde en mükemmel olan Divan edebiyatının büyük temsilcilerini Acem şâirleriyle karşılaştırabiliriz. Ama Şinasî, Nâmık Kemal'den itibaren gelişen batıya yönelik edebiyatımızın mensuplarını Avrupalılarla karşılaştırmamız mümkün değildir. Ali Canib, Nâmık Kemal'in, Hâmit'in, Fikret'in yazılarını, çağdaşları olan batılı ediblerin yazılarından bir hayli zayıf bulmaktadır. Buna rağmen, yine de Türk çocuğuna öğütlenebilecek, verilebilecek bazı hususların onların yazılarında olduğunu anlatır. Yalnız bugünün Türk çocuğundan Nâmık Kemal, Hâmit, Fikret, hatta Halit Ziya'nın kullandığı gibi bir lisan kullanmasının istenemeyeceğini bildirir. Ayrıca dramatik edebiyat bakımından edebiyatımızın bir hayli zayıf kaldığını ileri sürer. Türk çocuğunun çağdaş edebiyata olan ihtiyacının karşılanması gerektiğini anlatan Ali Canib, bunun için de Batı edebiyatlarından önemli miktarda iktibaslardan başka çare görmediğini, çocuklarımızın bugünkü hayatın anlamını çok iyi kavramalarının icap ettiğini, edebiyat öğretimi programımızı da ona göre düzenleyebileceğimizi belirtir. Burada çok önemli bir sorunla karşı karşıyayız: O da orta öğretimimiz için hangi eserleri seçmemiz gerektiği sorunudur⁸.

Gerçekten de Ali Canib, bu sorunu ayrı bir makalesinde⁹ açıklığa kavuşturmağa çalışmıştır. O, önce seçilecek eserlerin dayandığı ölçülere ilişkin Amerika'da yapılan çalışmalardan, bu maksatla kurulan komisyonlardan ve bu komisyonlarda hazırlanan raporlardan bahsetmekte sonra da Gustave Lanson'un eserlerinden yararlanmak suretiyle edebiyatımızın Divan edebiyatı, Tasavvufî Halk edebiyatı, Âşık edebiyatı, bir de siyasî Tanzimat'tan sonra gelişen Türk milletinin garphlaşma eğilimine paralel yürüten Avrupaî edebiyat gibi kolları bulunduğunu, bu dört esas kolun her birinden parçalar seçilebileceğini, bunun için de şu hususları göz önünde tutmak lâzım geldiğini bildirir:

1-Edebiyat dersleri öğrencinin muhayyilesini geliştirmeli ve derinleştirmelidir.

⁸ "Orta Tedrisâtımızda Edebiyat", *Hayat*, Nr:33, 14 Temmuz 1927, s. 123-124.

⁹ "Orta Tedrisâtımız İçin Hangi Eserleri Seçeceğiz?", *Hayat*, Nr:34, 21 Temmuz 1927, s. 143-145.

2-Edebî incelemeler, öğrencide, büyük şahsiyetlere -bu muharrir ya da edebî eser kahramanı olabilir- karşı bir takdir ve hayret hissi uyandırmalıdır.

3-Edebiyat dersleri öğrencinin zevkini alabildiğine geliştirmeli ve çeşitlendirmelidir.

4-Edebiyat derslerinde okutulan konular, öğrencinin zihninde yeni ufuklar açacak ve onda hayatta manevi gıdalar bulmak arzusu uyandıracak kadar ilgi çekici olmalıdır.

5-Edebiyat dersleri vasıtasıyla öğrencinin daha derin duyması ve daha canlı hayâl etmesi istenmelidir. Ancak bunun yanında öğrencinin daha doğru ve daha sağlam düşünmesine de katkı yapması, aynı zamanda bunları hayatına yansıtması da amaçlanmalıdır.

6-Edebiyat dersi, çocuğa yanlış yazmayı ve konuşmayı öğretmeli, zevkinin gelişmesiyle birlikte zihni teşekkülünü de temin etmelidir.

Ali Canib, bizim edebiyatımızın dört ana kolunu bu noktalardan gözden geçirir ve şu kanaate varır: Divan edebiyatı, ne heyecan, ne de fikir yönünden çağımıza hitap eder. Öğrencinin okuma zevkini yeterince geliştirmez. Derin düşünmeye: düşündüklerini doğru bir biçimde hayata yansıtmayı öğretmez. Ayrıca dili de ağırdır. Bu dil ile “yanlış yazmak ve konuşmak” mümkün değildir. İşte bu sebeptendir ki Türk milletinin bir zümresinin nasıl düşündüğünü, zevkini ve estetik anlayışını nasıl geliştirdiğini gördüğümüz Divan edebiyatı, orta öğretimde sınırlı bir ölçüde yer almalıdır.

Âşık edebiyatı ise Divan edebiyatından daha az mâhirâne ama ondan daha fazla toplumla içiçedir. Bu edebiyatta öğrencinin duygu dünyasına hitap ederek onu zenginleştirip derinleştirecek pek çok şiirler vardır. Yazık ki esas itibarıyla ümmî insanlar tarafından meydana getirilmiştir. Lirik değerinden ve bazı zekâ inceliklerinden öte fazla bir anlam taşımamaktadır.

Öte yandan Tasavvufî Halk edebiyatına ait pek çok lirik, coşkun ve dokunaklı parçalar vardır. Başta Yunus Emre'nin şiirleri ve ona model olan Bektâşî nefeslerini burada hatırlamak mümkündür. Ne var ki bu edebiyatın da

felsefesi Divan edebiyatındakinden daha derin duyulmuş ve işlenmiş olmasına rağmen Vahdet-i Vücûd yönünden bir değer taşımaz. Geriye bu üç ana kolun dışında Avrupaî edebiyat kolu kalır.

Ali Canib'e göre Türk çocuğu, Avrupaî Türk edebiyatından hoşlanacaktır. Estetik ihtiyaçlarını bu dördüncü koldan sağlayacaktır. Çünkü bu edebiyatın nesiri genel özellikleri itibariyle kolay okunur ve anlaşılır. Gerçi nesrimiz henüz istenilen seviyede değildir ama doğru okuma ve yazma alışkanlığı için çok yararlıdır. Hele son yılların gözde sanatçıları Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Fazıl Ahmet, Falih Rıfkı, Reşat Nuri.. bu alanda son derece başarılı olmuşlardır. Konuşulan Türkçe giderek benimsenmiş, sanatçılarımız ne kadar halkın diline yaklaşmışlarsa o nispette de okuyucular tarafından benimsenmişlerdir. Yeni edebiyattan parçalar seçilirken Nâmık Kemal, Hâmit, Ekrem, Sezaî, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Halit Ziya, Tevfik Fikret ve Cenab Şahabettin gibi şair ve yazarlara başvurulması icap eder.

Ali Canib, Amerikalı uzmanların kaleme aldıkları raporlarda belirttikleri gibi edebiyat derslerinin muhtelif edebî türleri ihtiva etmesini istemektedir. Ayrıca bu dersler, öğrencilerin zevklerini çeşitlendirip geliştirmeli, hatta derinleştirmelidir. Bu çeşitlilik, edebiyat derslerine katılan her öğrencinin farklı eğilimlerde olmalarına karşılık alınan bir tedbirdir. Yani sözgelışı lirik şiiri sevmeyen bir öğrenci, hikâyeye yahut dramatik türlerden birine meyledebilirdi. Bunların hiç birine ilgi duymayan ise hitabete yönelebilir. İşte öğrencilerimizin bu ihtiyaçlarını ancak Avrupaî edebiyatımız karşılayabilir. Çünkü onda gerekli olan edebî örnekler bol bol bulunmaktadır. Bu arada eksiklerimizi ya da noksanlarımızı batılı edebiyatlardan kapatmak mümkündür. Hattâ bu bir zorunluluktur. Nitekim Maarif Vekâleti de bu zorunluluğu duymuş olmalı ki, Dünya edebiyatlarından dram, komedi, trajedi, tarih, pastoral tür ve tenkide dair örnekler ihtiva eden broşürler hazırlamaya başlamıştır. Maarif Vekâleti üstelik bununla yetinmemiş, tanınmış edîb ve öğretmenlerin lise öğrencileri için yeni öğretim yılının başından itibaren hazırlayacakları kitapları basacağını duyurmuştur.

Avrupalılarla Amerikalılar edebiyat öğretimine pek çok önem vermektedir. Ali Canib, Türk çocuklarının bu sahada geri kalmamalarını

istemektedir. Biz de milletimizin çeşitli zümrelerine mensup edîb ve sanatçıların zekâ ve zevkini yansıtan edebî eserlerden örnekler göstermek ve bunu çok iddialı bir şekilde yapmak zorundayız.

“Edebî Lisanda İnkılâp Meselesi”nde¹⁰ Türkçemizin son yıllarda geçirdiği merhaleleri, bunda İzmir’de ve Selânik’teki çalışmaların rolünü, İzmir’de neşredilen **Fikirler** dergisinin “Maksat ve Mesleğimiz” başlıklı ilk yazısındaki görüşleri irdeleyen Ali Canib, yine **Güneş** mecmuasında yazdığı “Liselerde Edebiyat Tedrisâtı”nda¹¹ bu defa orta öğretimde edebiyat ve edebiyat tarihi ile ilgili uygulamaları gözden geçirmiştir. O bu makalesinde öncelikle üç yıldır liselerimizde tâ başlangıçtan itibaren sistematik bir edebiyat tarihi gösterildiğini, zira resmi programın onu emrettiğini, oysa Türk dili ve Türk edebiyatının henüz bütün detaylarıyla birlikte araştırılıp incelenmediğini, klâsik mahiyeti almamış bilgilerin ise ancak üniversitede ve üniversite öğretim üyelerince öğretilmesi gerektiğini ifade eder. Ali Canib’e göre Avrupa milletlerinin tarihleri, dilleri ve edebiyatları tamamıyla araştırıldığı halde lise programlarında edebiyat öğretiminin esasını yazarın terbiyevî amaçlarla kitabına aldığı seçilmiş metinler teşkil etmektedir.

Türk liselerinde tâ başlangıçtan itibaren sistematik bur edebiyat tarihi göstermek mümkün olsa bile doğru değildir. Çünkü edebiyat tarihi, orta öğretimden çok yüksek öğretimde işe yarar. Daha önceki yazılarında yer alan bu konudaki görüşlerini tekrarlar¹². Bunun yerine orta öğretimde çocuklarımızın zekâsını, hayâl dünyalarını, karakterlerini, bütün ruhî melekelerini geliştirmek için çağın gerektirdiği edebiyat bilgileriyle donatmak mecburiyeti vardır.

Oysa bizim liselerimizin onuncu, on birinci sınıflarının edebiyat programını bütünüyle “edebiyat tarihi” doldurur. Özellikle onuncu sınıfta Türk çocuğu bütün yıl eski Türk lehçeleriyle, Yenisey ve Orhun kitâbeleriyle, Uygur ve Göktürk yazılarıyla uğraşır. Bunlar yetmiyormuş gibi Arap ve

¹⁰ **Güneş**, Nr:13, 1 Ağustos 1927, s. 10-11.

¹¹ **Güneş**, Nr:14, 15 Ağustos 1927, s.

¹² Ali Canib, edebiyat tarihinin yüksek öğretimde okutulmasından yanadır. Orta öğretimde ise münahabâtlar, antolojiler olmalıdır. Edebiyat tarihi okutulurken seçme parçalar ya da metinlerin değil, değeri olsun olmasın bütün edebî hareketler üzerinde durulması gerekmektedir. İkinci, üçüncü derecedeki eserleri okutmak mecburiyeti vardır. Oysa bu değersiz eserlerin orta öğretimde yeri yoktur. Çocuklarımız bunları okuyarak, “sâlim ve makûl tarzda” düşünüp onları hayatlarına yansıtamaz. Çünkü bu eserlerin bu günkü hayatla hiç bir münasebetleri yoktur ve çocuklarımızı uğraştırmak büyük hatâdır.

Acem edebiyatlarının tarihî gelişmelerinden, Osmanlı, Azerî, Çağatay edebiyatlarından, tasavvuftan, Kutatgubilig, Divan-ı Hikmet gibi eserlerden haberli olmalıdır. Ne var ki o bu esnada yeni bir şiir, bir roman parçası yahut bir hikâye görmemektedir. Dolayısıyla bütün bir yıl, Türk çocuğunun zihni, uzak geçmiş içinde bir mezarlıkta dolaşır gibi dolaşmaktadır. Bilindiği üzere Divan-ı Hikmet'in, Kitab-ı Bakırganî'nin edebî değerinden ziyade lisanî değeri vardır. Bunlarla öğrencilerimizin edebî zevkleri geliştirilemez. O bu eserlerin elbette "tarihî ve lisanî" değerlerini inkâr etmemektedir ama bunların üniversitelerimizin uzmanlık alanına girdiğini, üniversitelerimizin ilgili bölümlerince incelendiğini söylemektedir. Dolayısıyla gençlerimizde yahut çocuklarımızda büyük bir heyecan uyandırmayan, onlara estetik bir katkı yapmayan bu eserler vasıtasıyla gayet eski bir mazi içinde altı aydan fazla bir zaman kalmalarına hiç lüzum yoktur. Hele geriye kalan üç dört ayda Avrupa zihniyetiyle yetişmiş şair ve edîblere yeterince temas edilemeyeceği meydandadır. Onun içindir ki liselerimizde sürdürülen edebiyat programlarının daha verimli bir hale gelmesi ve olumlu bir netice vermesi için bu okullarımıza mahsus okuma kitaplarıyla, Batı edebiyatlarından yapılmış başarı tercümeleri ihtiva eden yardımcı eserleri salık verir.

Ali Canib, liselerimizin ikinci ve sonuncu (onuncu ve on birinci) sınıfları için Fuat Köprülü'nün hazırladığı programı beğenmez. Aslında bu programı hazırlayan ilgili komisyonda Ali Canib de vardır. Ancak kendisinin "Edebiyat Tedrisâtı Meselesi: Bugünkü Programın Akâmeti ve Sakâmeti"¹³ adlı yazısında belirttiğine göre komisyonun bütün üyeleriyle birlikte Ali Canib, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıfların Türkçe ve edebiyat programlarını hazırlar. Bu arada bayram gelir. Onuncu, on birinci sınıflara ait kısmı açık bırakırlar. Fuat Köprülü de bu kısmı yalnız ve kendi başına doldurur. Ardından program çıkınca herkes gibi Ali Canib de haberdar olur ve bu tafsilât yığını karşısında şaşar kalır.

Fuat Köprülü, edebiyat programında sistematik bir edebiyat tarihi verilmesini istemektedir. Programın böyle kabul edilmiş olmasını da kusur değil, meziyet olarak nitelemektedir. Ali Canib ise yeni edebiyat programında sistematik bir edebiyat tarihi öğretmeye yer verilmiş olmasını büyük bir kusur

¹³ Hayat, Nr:38, 18 Ağustos 1927, s. 223-225.

saymaktadır. Görüşlerini açıklayabilmek için de liselerin onuncu ve on birinci sınıflarında gösterilen “edebiyat tarihi “ müfredatını yazısında aynen aktarır. Bu müfredata göre Türk edebiyatı, kaynağından itibaren çeşitli lehçeler ve kollar altındaki görünüşleriyle hiç bir noktası ihmal edilmeden öğretilecektir. Ali Canib, Fuat Köprülü’nün böyle bir programla iftihar edebileceğini ama bunun asıl uygulanma yerinin üniversite olduğunu belirtmekten de geri kalmaz. Onun nazarında bir lise öğrencisi bu teferruat yığını ile uğraşmamalıdır. Ayrıca bu programdaki konularla kendisini “ihata etmiş ve edebilecek bir hocamız “bile yoktur. Zaten böyle bir öğretmeni istemek dahi hakkımız değildir. Yine Fuat Köprülü’nün Türk Edebiyat Tarihi ‘nden de anlaşıldığı üzere Türk tarihi ve edebiyatı, Türk dili ile ilgili aydınlatması gereken pekçok nokta vardır. Dolayısıyla bütün araştırmacı ve incelemecilerin ittifak etmedikleri, üniversite öğretim üyelerinin dahi yanıldıkları konuları lise öğrenimine taşımamız son derece yanlış bir hareket olacaktır.

Ali Canib, “Bugünkü Hayatî Meselelerden : Orta Tedrisâtta Edebiyat Programına Dair”¹⁴ adlı yazısında ise Hıfzı Tevfik (Gönensay)’ın kendisini “satih-bin”likle suçlamasına cevap verir. Onun kendisini iyi anlamadığını söyler. Hıfzı Tevfik’in edebiyat derslerinin gayesini , öğrenciye “zevk ve neşe vermek” gibi anlattığını, oysa bu düşüncenin yanlış olduğunu ve bu görüşe katılmasının mümkün olmadığını belirtir. Yazı yazmaya başladığı günden itibaren kendisinin “nasyonalist” tanındığını milliyetperverlik cereyanının hâdimi sayılması gerektiğini bildiren Ali Canib, “kozmpolitik” le suçlanmasını kabullenemez. Hele Hıfzı Tevfik’in ona, ! Edebiyatın asıl hedefi çocuğu kendi harsına, kendi benliğine, kendi muhit ve tarihine hürmet etmektir”gibi önemli bir Türkçülük fikriyle ders vermesine katlanamaz. Ali Canib bundan başka Gustave Lanson’u anlayamamakla suçlanır. Böylece her ik edîb, Gustave Lanson’u anlama konusunda tartışırlar. Ali Canib, Hıfzı Tevfik’in, Lanson’un şu esaslı umdesine dikkat etmediğini ileri sürmektedir: “Sistematik edebiyat tarihi yüksek tedrisâta tahsis edilmelidir. Orta tedrisâtta, terbiyevî gayelere göre seçilmiş parçalar esastır”.

Aslında bu fikir sadece Lanson’a ait değildir. Terbiye ve öğretim âleminde geçerli bir düşüncedir.

¹⁴ Hayat, Nr:36, 4 Ağustos 1927, s. 183-184.

Ali Canib'e göre Avrupalıların millî edebiyatları bizimkinden çok daha zengindir. Öyle iken bile yabancı eserlerden katıyyen uzak kalmazlar. Çünkü milliyetçilik kendi memleket evlâdını yirminci yüzyılın “ fikir ve hars”ından yararlandırmaktır. Ali Canib, Türk çocuğu için de böyle yapılmasını istemekte ve, “Benim anladığıma göre milliyetperverlik, garplılaşmak demektir” diye de ilâve etmektedir.

Türk milletinin şerefli bir mazisi vardır. Hiç şüphesiz Türk milletine ne mensup muhtelif zümrelerin meydana koydukları edebî tezahürleri öğrenecektir. Türk edebiyatında siyasî Tanzimat'tan sonra sosyal ve vatanî fikirler Asya'dan değil, Avrupa'dan gelmiştir: “Bugün veya yarın her manevî kudret yine oradan gelecektir. “ Büyük vatan şairi Nâmık Kemal, bilhassa on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllar Fransa'sından dersler alarak haleflerine telkinlerde bulunmuştur. Bu gerçekleri göz önünde tutan Ali Canib, dolayısıyla batılılaşmaya ve batının seçkin eserlerine sırtımızı dönmeyeceğimiz kanaatine varmaktadır.

Ali Canib, orta öğretimde seçilecek eserler hakkında batılı pedagogların söylediklerini dikkate alırken şu görüşlerden hareket etmemiz gerektiğini öne sürüyor:

1-Edebiyatın ilk hedefi öğrencinin manevî ve zihnî ufkunu genişletmektedir.

2-Seçilecek parçalar şekil ve esas itibariyle kuvvetli olmalıdır. Ali Canib, tarihî açıdan değerli, estetik yönden değersiz yönlerin ya da “ büyük fakat ihmalkâr bir muharrir ve sanatkârın kaleminden çıkmış bozuk düzen yazıların “orta tedarisâtta işi olmadığı kanaatindedir.

3-Edebiyat derslerinde öğrencilerin her edebî türün en gelişmiş ve seçkin örnekleriyle karşılaşmaları şarttır. Ayrıca bu edebî türlerin birbirleriyle ilişkileri de göz önünde tutulması gerekmektedir.

İşte Ali Canib batılı pedagoglarla düşünürlerin bu noktalarda ittifak ettiklerini, bizim de “orta tedarisât”ta edebiyat öğretimi ve eğitimi sorununu ancak bunlara göre halledebileceğimizi ileri sürmekte, bununla birlikte öğretmenle öğrencinin farklı ihtiyaçlar içerisinde olduğunu söylemekte ve

bunun mutlaka dikkate alınmasını istemektedir. Orta öğretimde edebiyat dersleri için eski nesrimizden yararlanılabilir. Hattâ ondan bazı metinler de alınabilir. Yalnız bu kolay bir iş değildir. Ne var ki gerçekte bu durum batılı pedagogların görüşleriyle uyuşmamaktadır. Nitekim Ali Canib yazdığı edebiyat kitabına müfredat programı gereğince eski nesrimizden parçalar koymuş ama bu konuyu açıklarken, “Medrese tahsili münevver zümreyi halktan ayırdıkça, münevver zümre halka ve halkın diline tenezzül etmeğe başladıkça, lâfız şaklabanlıklarıyla dolu acîp, hattâ münasebetsiz bir Divan nesri meydana çıkmıştır”demeği de görev saymıştır.

Yüksek öğretimde eski tezkirecilerden, tarihçilerden, ahlakçılardan, fikriyatçılardan inceden inceye bahsedilebilir. Bunlar gereklidir de. Üstelik Ali Canib, kültürümüzün bu yönüyle bizzat uğraşmış bir insandır. Dolayısıyla eski nesrimizin esasının âdeta muamma olduğunu çok iyi bilmektedir. Gel gelelim lise öğrencisinin bu nesirle uzaktan yakından hiç bir ilişkisi yoktur. Hattâ o felsefeye de ihtiyaç duymamaktadır.

Ali Canib, Maarif Vekâaleti'nin hazırlatmakta olduğunu broşürlerden de söz eder. Bunlar hiç şüphesiz ders kitabı değildirler. Öğrencilerin kütüphanelerinde bulunacak eserlerdir. Bunlar seçilmiş ve belli bir amaca yönelik olarak hazırlanmış eserlerdir. Böyle seçme eserler pek çok ülkede vardır. Sözgelisi Avrupa'da, hattâ Balkan ülkelerinde bile bu gibi ecnebi ve millî eserlerden vücuda getirilmiş sayısız ciltler bulmak mümkündür. Ali Canib, burada bir de bir anekdota¹⁵ yer verir ve bunların faydalarını sayar. O halde orta öğretimde edebiyat programının esasını böyle seçme eserlere ve metinlere dayanmalıdır. Yalnız bu seçilecek parçaları programda yüzyıl yüzyıl sıralamak ve öğretmenlere hareket serbestliği tanımak şarttır. Nitekim Almanya'da böyledir. Ali Canib, Maarif Nezareti programının bir şema mahiyetinde olduğunu, öğretmenlerin bu şemayı istedikleri gibi değiştirmek ve genişletmek yetkisine haiz bulduklarını, onun için de Almanların bu programlara “Yol Gösteren Hatlar”adını verdiklerini ilâve eder. Gerçekten de Almanlar için geçerli olan bu program, ufak tefek

¹⁵ Ali Canib aynı yazısında birgün değerli romancı Reşat Nuri'nin kendisine, “Çocuktum. Ahmed Şuayb'ın ‘Hayat ve Kitaplar’ında Madam Bovary'den iktibas ettiği ufak tefek parçaları okudum. İşte beni yazmağa sevk eden âmil, onlar olmuştur.” dediğini kaydetmektedir.

bazı eksiklerine rağmen bizde de uygulanabilir. Üstelik şimdikinden -o gün için geçerli olandan- daha çok Türk çocuğunun ihtiyacına cevap verebilir.

Ali Canib, edebiyat programındaki gördüğü aksaklıklarla bazı yanlış yönleri eleştirmekten geri kalmaz. Ama onun bu eleştirilerinin olumlu neticeler verdiğini de belirtmek gerekir. Nitekim eleştirilerine kulak verilip de yapılan değişiklikleri alkışlamaktan uzak durmaz. Yürürlükteki programın değiştirilerek edebiyat öğretiminin günün demokratik ve modern ihtiyaçlarına uygun getirileceği resmen açıklanır. Artık çocuklarımız yalnızca, “Millî edebiyatımıza ait eserlerin en güzidelerinden terbiyevî esaslara göre seçilmiş parçalarla Garb edebiyatlarından her türlü ve bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan kısımlara ve nev’i”lere ait zengin numûneler göreceklendir “denince sevinci iyice artar. Bu son derece hayatî kararı, “Edebiyat Dersi yoluna Girdi”¹⁶ makalesiyle alkışlar. Estetik bakımından değeri olmayan metinlerin, eğitim amaçlı da olsa programa alınmayacağına bildirilmesi Ali Canib’e göre son derece yararlı bir adımın atılmasıdır. Zira artık yeni öğretim yılının başından itibaren Türk çocuğu, “harap bir mezaristanın içinde değil; kan, fikir, hayat dolu bir muhitin içine” girmiş olacak ve Batı edebiyatının seçkin eserleriyle yüz yüze gelecektir.

Ali Canib, Batı edebiyatının ihmal edilmemesini ister. Yeni programda Alman, İngiliz, Fransız, Rus, İtalyan edebiyatlarının “mutena ve yüksek şaheserleri”ne yer verilmesinin benimsenmesinden mutluluk duyar. Böylelikle çocuklarımızın dünya edebiyatının gözde eserleriyle karşılaşacak ve “cihan fikir ve zihniyeti “hakkında açık bir görüş ve kanaate sahip olacaktır. Çocuklarımız elbette bununla kalmayacak ve dramatik türlerin zengin örnekleriyle de tanışacaktır. Böylece bir yandan da bunların başarılı oldukları edebî türlere ilişkin bilgi edinecektir.

Geçtiğim Yol şairi lise öğrencilerine haftada bir saat olmak üzere tahrir çalışması yaptırılmasını arzu etmektedir. Bunun yanında ayrıca öğretmen, bir roman veya oyunu tahlil etmeyi öğretmelidir. Hattâ büyükçe bir edebî eserin özetini çıkarttırmalıdır. Öğrencilere disertasyon çalışması yaptırmalıdır. Şüphesiz bunlarla kalmamalı öğrencinin edebî akınlara ve edebî türleri dair bilgilerle donanmasına yardımcı olmalıdır. Bütün bu amaçlara

¹⁶ Güneş, Nr:15, 1 Eylül 1927, s.

ulaşmak ve edebiyat öğretmenlerine kolaylık olmak üzere Maarif Vekâleti'nin bu yeni esaslara dayanan kitaplar hazırlamakta olduğunu bildiren Ali Canib, hemen her yazısında tekrarladığı edebiyat tarihi sorununu burada da ele alır. Türk çocuğunu mensup olduğu milletin mazisindeki edebiyatın muhtelif tezahürlerine yabancı bırakmak istemez. Bu maksatla Fransa'da, Belçika'da yapıldığı gibi öğrencilerin eline kısa, özet bir edebiyat tarihi verilebileceğini söyler. Yalnız bu dersin haftada bir saat okutulmasını, bunun yanında açıklamalı edebî metin diye seçilmiş parçaların önemini anlatmaya yönelik olmasını uygun bulmaktadır. Hâsılı Ali Canib, Türk milleti için kurtuluşun Batı'da olduğunu kanaat getiren bir yazarımızdır. Dolayısıyla yenilikçi ve milletini seven öğretmenlerin eğitim ve öğretim esnasında bu hedefi gözardı edemeyeceğini düşünmektedir.

Ali Canib, değiştirilen program karşısında edebiyat öğretimimiz ve öğretmenlerimizle ilgili değerlendirmeler yapar. Biraz yukarıda açıkladığımız görüşlerini bu yazısında da¹⁷ tekrarladıktan sonra yeni programın uygulanmasına dair bilgiler verir. Maarif Vekâleti'nin benimsediği bu yeni programa göre üç saatlik edebiyat dersinin bir saati edebî kıraata, bir saati "kitap ve müellefât"a ayrılmış, bir saati de başlangıçtan Millî Edebiyat cereyanına kadar edebiyatımızın geçirdiği dönemleri ve tezahürlerine hasredilmiştir. Bu arada Maarif Vekâleti, edebî kıraat dersinde, kitap alıştırmalarına yardım amacıyla "cihan edebiyatları"na ait birçok broşürler hazırlamaya koyulmuştur. Bunlardan on, on beş tanesi bu bir iki ay içerisinde basılacaktır. Ayrıca okul kütüphanelerini oluşturmak, öğretmenlerin görevlerini kolaylaştırmak için çeşitli edebiyatlara dair büyük antolojiler vücuda getirilecektir. Bunlardan Alman, Fransız, İngiliz, Türk edebiyatlarını ait olanların basımına hemen başlanacaktır. Ali Canib bu haberleri verdikten sonra yeni programın uygulanmasına yönelik Millî Talim ve Terbiye Dairesi'nin sekiz on sayfalık bir izahnameyi okullara göndermesini "faydalı bir iş" diye nitelemektedir. Zira değiştirilmiş şekliyle bu program okullarımız için pek yeni görüşleri ve tarzları ihtiva etmesi itibariyle çok yararlı olacaktır.

Ali Canib bu makalesinde de yüksek öğretim ile orta öğretimi, edebiyat dersi program ve uygulamaları açısından karşılaştırır. Ona göre

¹⁷ "Muaddel Program Karşısında Tedrisâtımız ve Muallimlerimiz", *Hayat*, Nr:40, 1 Eylül 1927, s. 264-266.

yüksek öğretimde bir yazarın veya şairin yaşadığı yüzyıldaki vaziyetine, başka edib ve yazarlara olan tesirlerine çok önem verilir. Oysa orta öğretimde bu nokta büyük bir rol oynamaz. Ali Canib bu görüşünü Nergisî'yi örnek vererek ispatlamaya çalışır. Bilindiği gibi Nergisî Divan edebiyatı içinde nesir sahasında önemli bir mevkie sahiptir. Eski kütüphanelerimizde onun münşeatlarına çok rastlanır. Eski münşilerimiz de ondan “büyük bir hürmet ve hayranîyet”le söz ederler. Fakat liselerimize ait antoloji ve kıraat kitaplarında Nergisî'nin nesri üzerinde durmak yararlı olmaz. Ama Nergisî ile aynı yüzyılda yaşayan Evliya Çelebi bizi en çok ilgilendiren bir yazardır. Hazırlanacak kitaplarda ondan mutlaka parçalar ve irfanını tatlı tatlı anlatan bu adamın nesrine”broşür bile bastırılmalıdır.

Ali Canib, yeni programın amaçları ve hedefleri açısından Naîma'yı, Osmanlı kültür hayatının gözde insanı Kâtip Çelebi'yi, Divan şairlerinden Fuzûlî, Bâkî, Nef'î Nedîm gibi şairlerimizi gözden geçirir, onların öğrencilerimizin muhayyilelerini ne ölçüde zenginleştireceğini, hassasiyetlerini nasıl inceleteceğini irdemeğe çalışır. Sonunda öğrencilerin demokratik ve modern ihtiyaçlarını tatminden uzak bularak onlarla fazla uğraşmayı gereksiz sayar. Aynı mantık ve yaklaşımla Âşık edebiyatını, Avrupaî Türk edebiyatını irdeler. En çok değeri de Avrupaî edebiyat dönemine ve onun temsilcilerine verir. Öğretmenlere de öğrencilerin, “Bir Divan şairi gibi, bir Tanzimat muharriri gibi yaz” dememelerini hatırlatır. Yazarken ille de bir modele ihtiyaç duyulursa, Batı'nın ve Türkçe'nin seçkin yazarlarına başvurulmasını öğütler. Öğretmenler yazma dersleri ve çalışmaları için Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Falih Rıfkı gibi yararlarla onların arkadaşlarından örnekler almalıdır. Ayrıca bu yazarlarımızın kıraat kitaplarında hayli geniş bir mevkie sahip olması gerektiğini bildirir.

Trabzon'da lise müdürlüğü (1921) görevinde bulunan, Giresun'da ise Millî Eğitim Müdürlüğünü (1922) üstlenen Ali Canib, değiştirilmiş yani “muaddel edebiyat programındaki bir maddeye dair” görüşlerini anlattığı bir yazısında¹⁸ ise, ilk defa ilk okullardan bahsetmektedir. Ona göre ilk öğretimde biri eski, öteki yeni olmak üzere iki zihniyet vardır. Eski zihniyette çocuğa sadece bilgi vermek amacı güdülürken yeni zihniyette, öğrencinin

¹⁸ “Yeni Tedsrisât Devresinin Başlaması Münasebetiyle: Muaddel Edebiyat Programındaki Bir Fıkraya Dair”, *Hayat*, Nr:51, 17 Teşrinisâni 1927, s. 482-483.

yeteneklerini harekete geçirmek ön plândadır. Eski zihniyet çocuğun belleğine yüklenir; onu, anlamını bilsin bilmesin bir yığın abur cuburla doldurur. Yeni zihniyet böylesine bir despotluğu hoş görmez . O doldurmaktan ziyade kımıldatmaya,harekete geçirmeye çalışır, onu hedef alır. Ülkemizde ilk öğretimde bu modern gayeye doğru yürüyüş yakın zamanlarda gerçekleşmeye başlamıştır.

Ali Canib, bu arada, kendi neslinin mahalle mektebi yıllarını hatırlatır. Çatık kaşlı, asık yüzlü öğretmenlerin tutumlarını ve onların sopalarını gözlerinin önüne getirir. Bir de yeni ilk öğretim sistemini düşünür. Yeni öğretim sisteminin ilk uygulandığı yer olarak da İstanbul Erkek Muallim Mektebini gösterir. İşte burada yetişen genç öğretmenlerin Millî Eğitim'deki okullara atanması ve onların eğitim ve öğretim politikalarımızda etkili olmaya başlamasıyla öğrencilere okulun cehennem olmaktan çıktığını kaydeder, Ali Canib'in orta öğretimdeki öğrenci ve öğretmenlere yönelik uyarılarda bulunduğunu görüyoruz. Onun uyarıları kanaatimizce halen güncelliğini korumaktadır. Ali Canib, orta öğretimde modern gayeye nazaran gençlerimizin ulu orta "ayaklı kütüphane gibi" yetiştirilmesini istemez. Hattâ bunu son derece zararlı bulur. Öğretmenleri uyararak, "sersemler" ya da "ukalalar" meydana getirmemek icap ettiğini söyler. O, orta öğretimde hiç bir zaman bilgiyi esas almamıştır. Ona göre bir gencin melekelerini kuvvetlendirmek ve bugünkü hayata hazırlanmasını sağlamak gerekir. Eğer bir orta öğretim programı bunu amaçlanmıyor ya da hedef almıyorsa çağ dışıdır, onun nezdinde modern ve demokratik ihtiyacı karşılayacak seviyede değildir.

Bilindiği üzere 1927'ye kadar liselerimizde edebiyat dersleri yalnızca mahalli eserlere dayanmaktaydı. Çocuklarımız estetik heyecanı yalnızca kendi milletine ait eserlerden alırdı. Bir lise öğrencisi, Batı edebiyatıyla ve onun temsilcileriyle karşılaşmazdı. Bunun sadece bir istisnâ şekli vardı: O da şayet öğretmen, Batı edebiyatına vâkıfısa, program dışında ecnebi yazar ve şairlerden bahsedebilirdi. Edebiyat öğretiminde son yapılan değişikliklerle bu eksiklik büyük ölçüde giderildi. Son değişikliklerle edebiyat programı, eskisinin aksine dünya edebiyatlarına ait eser ve metinlere geniş yer ayırmıştır. Artık Türk çocuğu da Yunan, Lâtin, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan edebiyatını ait metinlerin tercümeleriyle yüz yüze gelecektir. Ali

Canib'e göre bu yazılar, mahalli verimlerimize nazaran daha yüksek değerdedir. Çocuklarımızı bunlardan mahrum edemeyiz . Henüz beden ve zihin bakımından gelişmekte olan çocuklarımızı bu programlar asla kozmopolit yapmaz. Aksine böylesine bir uygulama, öğrencilere dünya edebiyatlarıyla bizim edebiyatımızı karşılaştırma imkânını vermekle kalmaz, mahalli eserlerimizin ne kadar zayıf ve estetik yönden güçsüz ve yetersiz olduğunu ortaya koyar. "Türk çocuğunun gözlerini kamaştırır" diye onları bu zevkten uzak tutmak, Batı edebiyatlarıyla temasa gelmesini engellemek yanlıştır. Hele bunları gören ve onların tadına varan öğrencilerimizin millî varlığını inkâr edeceğini düşünmek safdillik olur.

Gerçekten de öğrencilerimizi Avrupa edebiyatlarıyla temas ettirmemek, "batılılaşma"yı ilke edinmiş bugünkü zihniyetimize karşı ihanettir. Ali Canib'e göre, "Millî duygu maziden başlar Fakat orada kalmaz." Millî varlık, sürekli bir gelişme ve değişmeden ibarettir. Bütün dünya edebiyatları zaman zaman birbirlerine model olmuş ve birbirlerini etkilemiştir. Onun içindir ki Batı edebiyatlarına ait eserlerle çocuklarımızın estetik anlayışlarını terbiye etmek, aynı zamanda yarınki edebiyatımızın tarlalarına yeni yeni tohumlar serpmek demektir ve son derece yararlı bir iştir. Birçok gencimizin, şiirler, hikâyeler, oyunlar yazmaya çalıştığı bir dönemde, "belki kozmopolit olurlar" diye düşünmek onları bu heveslerinden vazgeçirir. O, batı edebiyatını geç tanıyışımızın bize nelere mâl olduğunu şöyle anlatmaktadır:

"Biz edebiyatta vatan ve millet sevgisini ancak garb medeniyeti dairesine girdikten sonra meydana getirilen eserlerde buluyoruz. On sekizinci asır Fransız muharrir ve ediblerinin yazılarıdır ki Nâmık Kemal'le arkadaşlarına, kendilerinden evvelki nesilde tesadüf edilmeyen kanlı ve canlı fikirler vermiştir. Garptan gelen ve gelecek ihtiras ve tefekkür malzemelerine bu millet ve bu milletin çocukları muhtaçtır. Hangi sahada olursa olsun, eğer bir sürçmemiz müşahade ediliyorsa bu, garb malzemesinin kâfi derecede o sahaya girmesinden mütevellidir. Ve buna hiç şüphe yoktur. O kanaattayım ki eğer edebiyat tedrisâtımız bugünkü vechesini on, on beş sene evvel tayin etmiş olsa idi, fikir âleminde daha ilerlemiş olurduk. Aynı zamanda Türk çocuğu

edebiyat mefhumu daha iyi ve etraflı kavramış olacağından içlerinde yazı yazmağa heves edenler daha kuvvetli şeyler kaleme alabilirlerdi.”¹⁹

Görülüyor ki Avrupa milletlerinin edebiyat ve fikir sahasındaki verimlerinden yararlanmak, bizim millî benliğimizi yitireceğimiz anlamına gelmemektedir. Kaldı ki millî kültürümüz çok kuvvetlidir. Geçmişte İslâm kültürünü en yüksek tepelere Türkler çıkarmıştır. Tanzimat’tan bu yana ara sıra karışmağa çalıştığımız Avrupa uygarlığı içinde de aynı liyâkati göstereceğimizden kimsenin kuşkusu olmamalıdır. Böyle düşünmemek, Ali Canib’e göre kendimize haksızlık etmektir.

Ali Canib, bizim tespitlerimize göre, orta öğretimdeki edebiyat dersleri ve programlarıyla ilgili son yazısını²⁰ 1927’de yapılmış olan bu değişiklikten dönüldüğü zaman yazmıştır. Maarif Vekâleti Umumî Müfettişi bulunurken, teftişleri sırasında uygulanmakta olan programın aksayan yanlarını gördüğünü, bunların düzeltilmesi için Vekâletin isteği üzerine 14 Temmuz 1927’de Talim ve Terbiye Dairesi Reisliğine detaylı bir rapor gönderdiğini, bu raporun bir suretinin de o zamanlar yayınlanmakta olan Maarif Vekâleti Mecmuası’nın 12.sayısında ilâve olarak basıldığını naklettikten sonra bu sorun üzerin “tedris ve terbiye” noktalarından muhtelif makalelerle görüşlerini belirttiğini anlatır. Raporunda ve makalelerinde yer verdiği görüşlerini özetleyerek vardığı kanaati ortaya koyar. Bu çalışmalardan olumlu bir netice alındığını, yeni bir program yapan Bakanlığın bunu okullara tamim ettiğini bildirir. Aradan yirmi üç yıl geçtikten sonra yine benzer tartışmaların yapılmasını esefle karşıladığını zikreder. 1927’de düzeltilen programın, onun maariften ayrılmasının ertesinde hemen eski haline dönüvermesine üzüldüğünü söyler. Bunca yıl sonra yeniden program düzeltmeye uğraşmamızı hayretle karşıladığını açıklar.

Sonuç olarak Ali Canib, edebiyat öğretimini sorunuyla çok ciddi bir şekilde uğraşmış, bunların çözümü için yollar göstermiş, sadece nazariyâta kalmamış, bu görüşlerini uygulamaya da geçirmiş bir araştırmacıdır. Makalelerinde belli bir fikri savunduğu için tekrarlar düşmüştür. Aslında o edebiyat eğitim ve öğretimimizle ilgilenmekle yetinmemiş, genel hatları

¹⁹ “Edebiyat Tedrisâtının Yeni Vechesi Çocukları Kozmopolit Yapar mı?”, *Hayat*, Nr:53, 1 Kânunievvel 1927, s. 4.

²⁰ “Maarif Davamızda Eski Bir Hikâye”, *Yeni İstanbul*, Nr:69, 7 Şubat 1950, s. 4.

itibariyle terbiye konusu üzerinde de durmuştur. Edebiyat eğitim ve öğretiminin yanında dinî terbiyenin ve bu terbiyeyi verecek okulların nasıl olması gerektiği hususundaki düşüncelerini belirtmekten kaçınmamıştır²¹. Ne var ki bu fikirlerin ne ölçüde uygulandığı ayrı bir yazı konusudur.

²¹ "Dinî Terbiyeye Dair", **Genç Anadolu**, Nr:4, 16 Şubat 1338, s. 1-2.

